

אם אין שליחות אין תנאי

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף עד עמוד א

איתיביה רב אחא בריה דרב איקא בר אחתיה: חליצה מוטעת - כשירה, איזו היא חליצה מוטעת? אמר ריש לקיש: כל שאומר לו חלוץ לה ובכך אתה כונסה; אמר ר' יוחנן, אני שונה: בין שנתכוון הוא ולא נתכוונה היא, בין שנתכוונה היא ולא נתכוון הוא - חליצתה פסולה, עד שיתכוונו שניהם, ואת אמרת: חליצתה כשרה! אלא אמר רבי יוחנן: כל שאומר לו חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז; אלמא כיון דעבד מעשה אחולי אחליה לתנאיה, הכא נמי כיון דבעל אחולי אחליה לתנאיה! א"ל: בר בי רב, שפיר קא אמרת? מכדי כל תנאי מהיכא גמרינן? מתנאי בני גד ובני ראובן, תנאה דאפשר לקיומיה ע"י שליח כי התם - הוי תנאיה תנאה, דלא אפשר לקיומיה ע"י שליח כי התם - לא הוי תנאה. והא ביאה, דלא אפשר לקיומיה ע"י שליח כי התם, וקא הוי תנאה! התם משום דאיתקוש היות להדדי.

רש"י מסכת כתובות דף עד עמוד א

על ידי שליח - כי התם שהרי משה צוה ליהושע לתת להם את הארץ שהיה שלוחו של משה ונתנה להם אבל חליצה אי אפשר לקיומה על ידי שליח אין יכול לומר לשלוחו אם תתן לך פלונית מאתים זוז חלוץ לה הלכך לאו תנאה הוא לבטל החליצה.

תוספות מסכת כתובות דף עד עמוד א

תנאי דאפשר לקיומיה ע"י שליח כו' - וא"ת ומה סברא יש כאן דלא גמרינן מהתם אלא לענין מה שהוא סברא דהא לא לפינן מהתם דלא מהני תנאי אלא בנתינת קרקע וי"ל דהיינו טעמא דהואיל והמעשה כל כך בידו שיכול לקיימו ע"י שליח סברא הוא שיהא כמו כן בידו לשוויי ביה תנאה אבל חליצה שאין בידו לקיימה ע"י שליח לא הוי בידו נמי למירמי ביה תנאה ואפילו לא יתקיים התנאי יהיה המעשה קיים ומשום הך סברא מודו כ"ע דבעינן שאפשר לקיימו ע"י שליח דומיא דבני גד ובני ראובן אבל לענין תנאי כפול ולענין תנאי ומעשה בב' דברים משמע במי שאחזו (גיטין עה). דדוקא רבי מאיר אית ליה ולא רבנן דלענין זה אין סברא כל כך ללמוד משם להכי פליגי עליה והשתא משמע דאין תנאי בחליצה לכולי עלמא וכן בפרק מצות חליצה (יבמות קו.) וקשה דבפרק רבן גמליאל (שם נג.) ושם) מסיק רבינא לכ"ע יש תנאי בחליצה וזהו תימה דפליג רבינא אכולה תלמודא דפשיטא לן דאין תנאי בחליצה ואומר רבינא תם ורבינא יצחק דהא דמסיק רבינא התם דלכ"ע יש תנאי בחליצה לאו לומר שלא תהא מותרת לשוק בהך חליצה דודאי מותרת לשוק לכ"ע אלא לומר דלהכי אהני תנאה דאכתי איכא עלה זיקת יבמין לענין דכי אמר לה התקדשי לי בזיקת יבמין דצריכה גט מדרבנן דלא אתי חליצה כיון דהויא על תנאי ומפקע לזיקה לגמרי וכן צריך לחלק לרב אשי דאמר התם דכ"ע חליצה פסולה אינה פוטרת ובמתני' דהתם קתני בהדיא דפוטרת דקתני דנתן גט וחלוץ אין אחר חליצה כלום אלא מתני' איירי לענין להתירה לשוק ורב אשי מיירי לענין זיקת יבמין כדפרישית ועוד אי להתירה לשוק איירי נמי התם אדמיפלגי רבי ורבנן בהחולץ ליבמתו וקידשה לשם יבמות אי צריכה גט ליפלגו בלהתירה לשוק הואיל ותלי נמי בהכי.

חידושי הריטב"א מסכת כתובות דף עד עמוד א

ופריק ליה דטעמא דלאו משום הכי אלא אפילו כשפירש תנאו בשעת חליצה לא מהני תנאה משום דהוי תנאי שאי אפשר לקיים המעשה על ידי שליח שאין שליחות בחליצה, ולא דמי לתנאי בני גד ובני ראובן שאפשר לקיים המעשה דנתינת הארץ ע"י שליח, ואף על גב דלא גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן לגבי תנאי כפול והן קודם ללאו דהא קיי"ל דלא בעינן להו, בהא מיהת גמרינן מינה דסברא הוא דכיון דמעשה אלים כולי האי דליתיה על ידי שליח דלא חייל ביה תנאי.

בית הבחירה למאירי מסכת כתובות דף עד עמוד א

שכל תנאי אחד מתנאיו הוא שיהא אפשר לקיימו על ידי שליח ר"ל שיהא המעשה שהתנאי בא בשבילו איפשר לקיימו על ידי שליח כגון תנאי בני גד ובני ראובן שאיפשר שיחזיקו באותם הארצות על ידי שליח שכל כיוצא בזה המעשה חלוש והתנאי מבטלו אבל החליצה אי אפשר לעשותה על ידי שליח ואין תנאי מבטלו

פני יהושע מסכת גיטין דף עה עמוד א

בא"ד וי"ל דכל התנאים הכתובים דמיייתי בקידושין כו' רוב מצות נמי ע"י שליח עכ"ל. ולכאורה דבריהם מגומגמים בזה דהא דקי"ל בעלמא דבעינן תנאי שאפשר לקיים ע"י שליח היינו שהמעשה אפשר לקיים ע"י שליח אבל בתנאי לא איכפת לן אם יכול לקיים ע"י שליח או לא, וא"כ מה זה שכתבו שרוב המצות ע"י שליח הא קיום המצות הם התנאי כדכתיב אם בחקותי תלכו ואם תאבו ושמעתם והמעשה הוא ייעוד הברכות וצ"ע. מיהו בכתובות (דף ע"ד ע"א בד"ה תנאי) כתבו התוספות בענין אחר דהא דבעינן אפשר לקיים ע"י שליח מסברא אתיא לן דכיון שהמעשה כל כך בידו שיכול לעשותו ע"י שליח יכול להטיל בו תנאי. ולענ"ד זו הסברא תמוה יותר דאדרבא כל שהמעשה בידו יותר מסתבר שאינו יכול להטיל בו תנאי דלא אתי דיבור ומבטל למעשה ואית לן למימר דהתנאי בטל ומעשה קיים, ולולא שאיני כדאי להכריע סברתם היה נראה לענ"ד להיפך דכל היכא שהמעשה יכול להעשות ע"י שליח אין כאן מעשה גמור, דמעשה גמור ודאי אין יכול לעשות ע"י שליח כגון חליצה וביאה, וכל מעשה התלוי בגופו ודאי אין יכול לעשות ע"י שליח, וכיון שהוא מעשה גמור אין יכול להטיל בו תנאי דלא אתי דיבור ומבטל למעשה משא"כ היכא דאפשר ע"י שליח אין כאן מעשה גמור מש"ה יכול להטיל בו תנאי. ובהכי הוי אתי לי שפיר מאי דהוה קשיא לי טובא מענין נדרים ושבועות דאשכחן בהו תנאי אף על גב דנדרים ושבועות אין יכול לקיים ע"י שליח, ואחר כמה שנים מצאתי

קושיא זו בחידושי הרמב"ן ז"ל בפרק יש נוחלין [ב"ב קכ"ו ע"ב ד"ה הרי זו] ע"ש באריכות, ולמאי דפרישית הוי אתי שפיר דנדריים ושבועות נהי דאין יכול לעשות ע"י שליח אכתי ליכא מעשה גמור אלא דיבור בעלמא ואתי דיבור ומבטל דיבור ואפילו דברים שבלב מהני בנדריים ושבועות לבטל הדיבור דבעינן פיו ולבו שוין. כך היה נראה לי לענ"ד לולא שהתוס' בכתובות כתבו להיפך והרבה יש לי להאריך בזה ואין כאן מקומו ודו"ק:

תוספות מסכת גיטין דף עה עמוד א

לאפוקי הכא דמעשה קודם לתנאי - פי' בקונטרס דר' מאיר ור' חנינא לא פליגי אלא בכפלות כדקאמרינן התם טעמא דהוצרך לאומרו שאלמלא כן יש במשמע שאף בארץ כנען לא ינחלו וקשה דבפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף צד.) משמע בהדיא דפליגי רבנן נמי אר"מ במעשה קודם לתנאי גבי מתנה שומר חנם להיות כשואל וא"ת בשלמא תנאי כפול ותנאי קודם למעשה והן קודם ללאו ילפינן שפיר מתנאי בני גד ובני ראובן מדנכתבו בזה הענין שמע מינה בעינן כי האי גוונא אבל שלא יהא מתנה על מה שכתוב בתורה ואפשר לקיימו ע"י שליח היכי ילפינן מהתם כדאמרינן בכתובות (דף עד.) דלמא בלאו הכי נמי מועיל תנאי אלא דהכי הוה מעשה וי"ל משום דכל התנאים הכתובים דמייתי בקידושין בפרק האומר (דף סא.) הוּו בעינן זה שמע מינה דבעינן ממש כי האי גוונא ואם בחקותי תלכו ואם תאבו ושמעתם נמי רוב מצות ע"י שליח ונראה דהלכה כר"מ דבעי' תנאי כפול כו' דשמואל ור'בא בסמוך סברי כוותיה וכל הני דמתניתין איירי בתנאי כפול אף על גב דלא פירש דה"נ מוקי לה לקמן ברייתא בדכפליה לתנאיה אף על פי שלא פירש ובכל ע"מ שבש"ס כגון (סוכה מא:) ע"מ שתחזירהו לי דאתרוג וכיוצא בו בעי כפילות ובכל מקום בעינן תנאי כפול...הקשה הרב ר' אלחנן כיון דבעינן תנאי כפול באיזהו נשך (ב"מ דף י"ו.) גבי אי קיימת דידך אנא דקאמר פטומי מילי בעלמא הוא משמע שאם התנה הוא כמו שהיא אמרה היה מועיל ואמאי הא לא כפליה לתנאיה ואומר רבינו יצחק הא דנקט פטומי מילי משום דלא מהני אפי' לרבנן דר"מ וג' עניינים יש דיש מקומות דבעינן תנאי גמור ולר"מ תנאי כפול ויש מקומות דלא בעינן אלא גלוי דעת ויש מקומות דאפי' גלוי דעת לא בעינן ובפ' האיש מקדש (קדושין דף מט: ד"ה דברים) מפורש.

רמב"ם הלכות אישות פרק ו

הלכה א

המקדש על תנאי אם נתקיים התנאי מקודשת ואם לא נתקיים אינה מקודשת, בין שהיה התנאי מן האיש בין שהיה מן האשה, וכל תנאי שבעולם בין בקידושין בין בגירושין בין במקח וממכר בין בשאר דיני ממון צריך להיות בתנאי ארבעה דברים.

הלכה ב

ואלו הן הארבעה דברים של כל תנאי, שיהיה תנאי כפול, ושיהיה הין שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו, ואם חסר התנאי אחד מהן הרי התנאי בטל וכאלו אין שם תנאי כלל אלא תהיה זו מקודשת או מגורשת ויתקיים המקח או המתנה מיד וכאלו לא התנה כלל הואיל וחסר התנאי אחד מן הארבעה.

הלכה ג

שים אלו הדברים של תנאים לנגד עיניך תמיד, וכל מקום שאתה שומע המקדש על תנאי כך וכך או הנותן גט על תנאי כך וכך או המוכר או הנותן על תנאי תדע שהתנאי יש בו ארבעה דברים אלו שביארנו כדי שלא נהיה צריכין לפרש אותן בכל מקום ומקום, ואם חסר אחד מהן אין כאן תנאי.

הלכה ד

יש מקצת גאונים אחרונים שאמרו שאין אדם צריך לכפול תנאו אלא בגיטין וקידושין בלבד אבל בדיני ממון אינו צריך לכפול, ואין ראוי לסמוך על דבר זה, שכפילת התנאי עם שאר הארבעה דברים מתנאי בני גד ובני ראובן למדו אותן חכמים +במדבר ל"ב+ אם יעברו בני גד וכו' ואם לא יעברו ותנאי זה לא היה לא בגיטין ולא בקידושין, וכזה הורו גדולי הגאונים הראשונים וכן ראוי לעשות. +/השגת הראב"ד/ וכן הורו גדולי הגאונים וכן ראוי לעשות. א"א כבר כתבנו הטעם בספר משפטים כדברי האחרונים. +

בית הבחירה למאירי מסכת קידושין דף סא עמוד א

המשנה החמישית והכונה בה גם כן בענין החלק השני בביאור עיקרי התנאי והוא שאמר ר' מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמר ויאמר משה אליהם אם יעברו בני ראובן וגו' ואם לא יעברו חלוצים אתכם וגו' ר' חנניה בן גמליאל אומר צורך היה הדבר לאמרו שאלמלא כן יש במשמע שבארץ כנען לא הונחלו אמר הר"ם פי' זה אשר יקרא תנאי כפול והוא מחויב אבל כאשר אמר על מנת כמו אלו ההלכות הראשונות אמר ר' מאיר שהוא גם כן יצטרך תנאי ואין הלכה כר' מאיר:

אמר המאירי ר"ל שאינו כפול אינו תנאי ונתקיים המעשה אפילו לא נתקיים התנאי כגון שאמר הרי את מקדשת לי אם תתני לי מאתים זוז עד יום פלוני ולא כפל לומר ואם לא תתני לא תהיי מקודשת אין התנאי כלום והמעשה קיים ר"ל שהיא מקודשת אף כשלא קיימה את התנאי שמאחר שלא כפל לומר שאם לא יעשה כך לא יהא המעשה קיים לא התנה דרך דיוק וכונה גמורה אלא דרך הערה והזהרה ומתוך כך הוצרך רבן של נביאים לכפול את התנאי בבני גד ובבני ראובן כדכתוב ויאמר משה אל אלעזר ואל יהושע בן נון אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן ונתתם להם את ארץ הגלעד ר"ל לחלקם ואם לא יעברו ונאחזו בתוכם בארץ כנען ר"ל ואף בארץ הגלעד אלא שלא יהיו בוררים חלקם בארץ הגלעד ואלמלא שכפל תנאו היו בוררים להם כל ארץ הגלעד לחלקם אף על פי שלא יעברו ואף על פי שגיטין וקדושין מיהא איסור הוא ושמעינן ליה לר' מאיר דאמר בסוף פרק שבועת העדות שבאיסור מודה ר' מאיר שמכלל לאו אתה שומע הן ואין צורך לתנאי כפול שמא דקדקו בהן יותר משאר איסורין

והוא שאמרו בתלמוד המערב אמ"ר יוסה בכל אתר אית ליה לר' מאיר ממשמע לאו אתה שומע הן וכא את אמר לית ליה אמ"ר מתניה חומר הוא בעריות יראה מכאן כדעת האומרים שלא נאמר דין תנאי כפול אלא בגיטין וקדושין שהן עריות ומכל מקום אף על פי שאף אנו נוטים לומר כן אין ראייה מכאן לדעתי שכך פירושו בכל אתר ר"ל של איסור אית ליה לר' מאיר מכלל לאו הן בענין מה שאמרו אל יככה י"י יברכך ויטיב לך אם תבא ותעיד לי שר' מאיר מחייב אף על פי שאין הלכה כמותו ומכלל לאו הן ואף על פי שלענין נדרים ביארנו בראשון של נדרים שאינו סובר מכלל לאו הן כגון לא קרבן לא אוכל לך שלדעתו צריך לפרש הא מה שאוכל לך קרבן אף על פי שאין הלכה כן שמא בנדרים אמרה שמאחר שהולכים בהם אחר לשון בני אדם דינו כממון וכבר תירצנוה בראשון של נדרים בפנים אחרים אבל בשאר איסורין סובר מכלל לאו אתה שומע הן כדין שתויי יין שבמיתה מדכתיב ולא ישתו ולא ימותו ועל זו אמרו בכל דבר של איסור אית ליה מכלל לאו הן וזו של קדושין וגיטין שהוא אין לו מכלל לאו הן והשיבו חומר הוא שהחמירו בעריות להיות המעשה קיים אף בלא כפל תנאי ואף על פי שהחומרא מביאה לידי קולא שאם הוא חומר בקדושין קולא הוא בגיטין מכל מקום עיקרו לחומרא או שמא לשון חומר נאמר בכאן לענין שרצו לדקדק בהם הרבה שלא לקדש ושלא לגרש אלא בבירור לשון שבלא שום ספק **הא בדיני ממונות לא נתברר בכאן אם צריכין כפל אם לאו** ור' חנינה בן גמליאל בא לחלוק שאין צורך לתנאי כפול כשלא כפל המעשה תלוי בקיום התנאי וכפלו של תנאי בני גד ובני ראובן צורך היה לדבר אחר שאם לא כפל היה במשמע שאף בארץ לא ינחלו ר"ל לא סוף דבר שבארץ גלעד לא יטלו כלל שמאחר שתבעוה בפה ושעליה התנאי בא ראוי לקנסם להעבירם ממנה אף מחלקם ואף על פי שסייעו בכבושה ומתורת קנס אלא אף בארץ כנען שאין עליהם מצדה תורת קנס ושהיה לנו ליתן להם חלקם אף כשיתרשלו בכבושה שהרי ארץ ישראל מוחזקת היא לא ינחלו כלל ומתורת קנס ונמצאו קרחים מכאן ומכאן לפיכך בא לומר שלא רצה לבוא עליהם מתורת קנס ושם לא יעברו לא יפסידו חלקם ואף על פי שהם חוטאים בכך המשפט לאלהים הוא ואין לנו לגזלם לכך שארץ ישראל מוחזקת היא וכל שכן שלא יפסידו חלקם שבגלעד שסייעו בכבושה אחר שסלקת תורת קנס מכאן ומכלל מקום הלכה כר' מאיר:

ואף על פי שעקר המשנה באה לתנאי כפול מכל מקום אתה למד מתנאי בני גד ובני ראובן הרבה דינין אחרים בתנאי וכשאתה מצרף את כלם אתה מוצא במנינם שהם עשרה הראשון שאתה למד משם תנאי כפול והשני שאתה למד משם גם כן תנאי קודם למעשה שאלו אמר תנו להם אם יעברו מכיון שהקדים המעשה לא הקפיד על התנאי אלא שאמר דרך הערה וגדולי המחברים כתבו בפירושו דברים שלא נתישבו לנו כמו שכתבנו בשביעי של מציעא והשלישי הוא שאתה למד ממנו הן קודם ללאו שכל המקדים את הלאו אינו מדקדק בלשונו כאדם המקפיד להיות תנאו קיים שכל הרוצה להיות תנאו קיים מקדים מה שהוא קיום המעשה ותדע שלשון הן האמור כאן ענינו הן ולא של המעשה ולא שהקפידא בלאו והן של תנאי אלא בשל מעשה המשל בזה שאלו הזכיר עברתם בלשון עכוב שהוא ההפך ואמר אם לא יתעכבו בכאן ונתתם ואם יתעכבו כאן ונאחזו וגו' אף זה קיים אף על פי שהתנאי שבו לאו קודם להן הואיל ומכל מקום הן קודם ללאו בענין קיום המעשה וזהו אם לא שכב איש אותך הנקי ודרשו בו למטה שזה שתפס בלשונו הנקי הוא לומר אם שכב הנקי שאע"פ שהלאו קודם בתנאי מכל מקום הן קודם במעשה כלומר אם אמת כדברך שלא שכב הנקי ותהיי מותרת לבעליך והיתרה לבעלה הוא הן שהוא עקר המעשה המכוון בדבר וכן מי שאמר הרי את מקדשת לי אם לא תגזלי לי אותו ממון שיש לי בידך ואם תגזלי אינה מקודשת שאין זה לאו קודם הן אלא הן קודם ללאו שאחר המעשה אנו דנין הרביעי הוא שאתה למד ממנו שיהא תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר כגון זו שבתנאי באם יעברו והמעשה במתנת הגלעד אבל כל שהתנאי והמעשה בדבר אחד כגון הרי זה גיטיך והנייר שלי או אם תחזירי לי את הנייר או אתרוג זה נתון לך אם תחזיריהו לי אינו תנאי והמעשה קיים אף בלא חזרה שנראה כחוזר ממה שאמר ודבריו חוכא וטלולא החמישי הוא שאתה למד מכאן שצריך שיהא התנאי תנאי שאיפשר לקיימו על ידי שליח ר"ל שיהא המעשה שהתנאי בא עליו מעשה שאיפשר לקיימו על ידי שליח כגון זו שהיה איפשר להם להחזיק באותם הארצות על ידי שליח שכל כיוצא בזה המעשה חלוש והתנאי מבטלו אבל כל שהמעשה אי אפשר לקיימו על ידי שליח אין התנאי הבא עליו כלום שהמעשה חזק ואין תנאי מבטלו כמו שיתבאר בענין חליצה מוטעית בסמוך ואף על פי שקדושי ביאה אינם על ידי שליח ואף על פי כן אם התנה בהם תנאו קיים כבר התבאר בפרק המדיר ע"ד א' שזו יצאה מן הכלל מטעם איתקוש היות להדדי הששי תנאי שיהא איפשר לקיים את התנאי הא כל שאמר אם תעלי לרקיע אינו כלום ומכל מקום כל שאיפשר לקיימו אף על פי שאסור לקיימו כגון אם תאכלי בשר חזיר תנאו תנאי כמו שאמרו לא תיכול ולא תתגרש ואין אומרים המתנה על מה שכתוב בתורה בכל מה שאינו ממון תנאו בטל אלא בהתנה לעצמו לזכות במה שמנעה תורה הימנו או ליפטר ממה שחייבתהו או שהתנה בגופה להתחייב במה שפטררה התורה כגון שהתנה שלא לקיים מצות עונה או שהתנה ביפת תואר להתעמר בה השביעי אתה למד אותו מן הששי והוא שלא יתנה לעצמו ליפטר במה שחייבתהו תורה או לזכות במה שמנעתהו וכבר הארכנו בשני אלו בשביעי של מציעא השמיני שיתנה בדבר שבא לעולם התשיעי בדבר שיש בו ממש העשירי שלא יהא כעין פטומי מילי והוא כשמתנה אחר המעשה או שיתנה מי שאין התועלת בו וכתבו גדולי הרבנים שאף ר' חנינא לא חלק בכל אלו אלא בתנאי כפול לבד ואף הלשון מעיד כן שהרי לא חלק בה אלא מטעם שצריך היה לאמרו ואין זה טעם אלא לתנאי כפול ומכל מקום יראה מתלמוד בבא מציעא שאף אלו אינם אלא לדעת ר' מאיר שהרי בתנאי קודם למעשה אמרוה שם והוא הדין לאחרים אלא שהלכה כר' מאיר בכלם:

ומכל מקום רוב גאוני מסכימים שלא הוצרכו דינים אלו אלא באם לחודיה שכל שהוא באם הרי התנאי בא לסתור המעשה לגמרי שלא יהא חל עכשו כלל עד שאם אמר הרי זה גיטיך אם תעשי כך וכך אין הגט חל כלל מעכשו אלא משעת קיום התנאי עד שאם נקרע הגט בינתיים אינו כלום ומאחר שהתנאי בא לבטל המעשה מכל וכל צריך להיות חזק והוא שיכפלו ושאר הדברים הנזכרים אבל מעכשו ועל מנת אין התנאי עוקר המעשה לגמרי שהרי אינו מונעו מלחול עכשו שהרי כל שיתקיים התנאי המעשה קיים מעכשו עד שאפילו נקרע הגט בינתיים כשר ומאחר שאינו סותר התנאי לגמרי אין צורך לכפלו ולחזקו בדברים אלו ואף על פי שמשה רבינו מאותה שעה הורידם לנחלה מכל מקום לא הוזכר בלשונו על מנת או מעכשו ומעתה כל שצירף בו מעכשו כגון מעכשו אם תעשה כך וכך אין צריך לא לכפול תנאי ולא לשאר הדברים שהוזכרו וכן בעל מנת

אלא שאתה צריך בו לקצת דברים שהזכרנו כגון תנאי שאיפשר לקיימו וקצת דברים שהזכרנו כמו שנבאר בסמוך ואף על פי שאמרו בפרק המדיר חליצה מוטעית כשרה ואיזו חליצה מוטעית כל שאומרין לו חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז ופירשו שם הטעם שמאחר שכל דיני תנאי גט למדין מתנאי בני גד ובני ראובן שהוא תנאי שאיפשר לקיימו על ידי שליח וחליצה אי אפשר לקיימה על ידי שליח אין תנאי שבה תנאי אלמא אף בעל מנת אנו חוזרין לדיני התנאי היוצאים מתנאי בני גד ובני ראובן וכן שאתה מוצא בקצת מקומות שהזכרו דיני התנאי בשמועות שבעל מנת ומעכשו כגון על מנת שתשמישי את אבא על מנת שתניקי את בני הנזכרים בפרק קורדיקוס לדעת ר' מאיר שמא שיטפת לשון הוא ואינו בא בדקדוק כמו שביארנו במציעא פרק פועלים ויש מפרשים שאתם השמועות באות לדעת ר' מאיר והוא סובר כל דיני התנאי אף בעל מנת וכמו שהזכרו עקרי דבריו בפרק זה שכלו על מנת וכן מעכשו אלא שאין אנו פוסקים כמותו אלא באם ואף על פי שבגט של שכיב מרע איכא מהיום דאי לאו הכי גט לאחר מיתה הוא ואף על פי כן הצריכו בו תנאי כפול והן קודם ללאו בזו הואיל ור' מאיר סובר כן התקינו כן לרוחא דמילתא כמו שיתבאר שם ויש אומרים שלא יצאו על מנת ומעכשו אלא ממקצת התנאים ולא מכלם מהם שאמרו שלא יצאו אלא מדין תנאי כפול לבד ויש אומרים אף מדין הן קודם ללאו הא מדין תנאי ומעשה בדבר אחד ודין איפשר לקיימו על ידי שליח אף בעל מנת ומעכשו כן ובפרק קורדיקוס יראה לדעת רב אשי בשמועות הרי זה גיטיך והנייר שלי שאף תנאי ומעשה בדבר אחד אינו מפקיע כלל בעל מנת ומעכשו וכן יראה בכל אותם שהזכרו ואף זו שבקיום על ידי שליח הואיל ואף היא מתנאי בני גד יצאה אלא שמכל מקום יש קצת דינין אחרים בתנאי שצריכים אף בעל מנת ומעכשו כגון תנאי שאיפשר לקיימו ושלא יתנה לעצמו ליפטר במה שחייבתנו תורה או לחייבה במה שמנעתו תורה וכן לדבר שיש בו ממש ולדבר שבא לעולם:

וכן יש אומרים שאין כל דיני התנאי אמורים אלא בשקובע התנאי לאחר אבל כל שקובעו לעצמו אין צורך לתנאי כפול כגון אם אוביר ולא אעביד וכו' אלא שיש חולקים לומר דאם אוביר שאני שאף אם לא התנה ראוי לומר כן ואי משום דקאמר בדמי טבה לאו דוקא ביותר מן הראוי אלא כפי הראוי שהרי אלו אמר אי מוברנא יהיבנא לך אלפא זוזי אינו כלום כמו שביארנו במציעא פרק נשך ובפרק המקבל ומכל מקום לדעת ראשון ההיא מדין אסמכתא היא הא כל שאינה אסמכתא וקובע על עצמו מועיל בלא כפל תנאי ועקר הדברים שאף בקובע לעצמו צריך תנאי כפול אלא אם כן בדבר הדומה לאם אוביר ר"ל שאף בלא שום תנאי ראוי לומר כן כגון שקבל מלאכתו לעשות ואומר אם איני עושה אני נותן לך כפי נזקך וכן כל כיוצא בזה וכן יש אומרים שאין דיני התנאי אמורים אלא לענין אוקומי ממונא אבל לאפוקי ממונא אין מוציאים עד שיקיים תנאו אף על פי שלא כפלו וכן יש אומרים שכל שעל ידי שליח אין בו צורך לתנאי כפול וכן מצאוה בשאלתות בפרשת מטות ופירשו הטעם שאין אדם ממנה שליח אלא למה שאומר לו וכן יש מחלוקת בין הגאונים בדיני התנאי שלדעת גדולי הפוסקים וגדולי המפרשים לא הוצרכו תנאי כפול ושאר הדינין שהזכרו אלא בגיטין וקדושין וגדולי המפרשים פירשו הטעם מפני שרוב הקנאות שבממון יש בהם קנין וכל קנין כמעכשו וכמו שאמרו בבבבא פרק מי שמת שבהקנאה אינו צריך שיכתוב מהיום אלמא כל קנין כמהיום דמי ויש שפירשו הטעם שהרי מצינו בממונות שהולכין בהם אחר אומדנא דמוכח ואם אומד המוכיח וגלוי הדעת מעכבין כל שכן תנאי אף על פי שאינו כפול ואף על פי שגדולי המחברים מביאים ראייה לומר שאף בדיני ממונות כן ומצד שתנאי בני גד ובני ראובן בממון היה לדעתי אין כאן ראייה שכל שעל פי הדבור ורוח הקודש כאיסורין הן וראוי לדקדק בהם או שמא לדעת ר' מאיר היא שנויה והוא סובר כן בודאי אף בממון הואיל ומדבר שבממון הוא מביאה אלא שאין אנו פוסקים כמותו אלא בגיטין וקדושין ואף בגיטין וקדושין יש שאין פוסקין כמותו אלא לחוש ולהחמיר ומה שהתקין שמואל לגט של שכיב מרע אם מתי ואם לא מתי לתנאי כפול לרוחא דמילתא עביד דילמא איכא דסבירא ליה כר' מאיר וחוששין לבית דין טועין וכן הדין בתנאי קודם למעשה וחברותיה ואף על פי שבמציעא פרק פועלים סתמו בתנאי שהמעשה קודם לו שאינו תנאי והוא עסוק בממון כבר ביארנו שם שהיא שנויה לדעת ר' מאיר ולא פסקנו כמותו בממון וכבר כתבנו קצת ראיות לשיטה זו פרק שני בסוגיית דברים שבלב אלא שחכמי הדורות כתבו שכל שאר הדברים שלמדנו מבני גד ובני ראובן כגון תנאי קודם למעשה וחברותיה כלם הלכה פסוקה הם ואף חכמים מודים בכלם ולא נחלקו אלא בתנאי כפול וממה שהשיב עליו ר' חנינא צריך היה הדבר לאמרו וכו' או ממה שאמר רשב"ג בפרק קורדיקוס אין לך תנאי בכתובים שאינו כפול והווי להו שני כתובים וכו' אבל שאר הדינים כלם הלכה הם ואף חכמים מודים בהם והדברים ברורים ומכל מקום צריכים אנו ליישב דעת גדולי המחברים ושאר הפוסקים דיני תנאי אף בממון ענין דברים שבלב ואומדנא דמוכח ויש שפירשו שכל אומדנא הניכרת לכל העולם הוא יותר מתנאי שלא הושלם שאף אני אומר שלא הותנה אלא דרך הערה:

ומגדולי ההר פירשו לשיטה זו שכל שנותן או מוכר או מקדש ומגרש ומתנה רואין כונתו של מתנה אם דעתו לקיום המעשה אין כח בתנאי לבטל המעשה אלא בתנאי כפול וזהו דעתו של משה שבלב שלם היה נותן להם את ארץ הגלעד לחלקם ומשתדל להעתיק להם אבל דברים שניכר לכל שהמקנה אותם מקנה בהכרח כגון כל אותן שנאמר בהם דברים שבלב דברים מצד אומדנא דמוכח תנאי קלוש שבו מבטל המעשה וגלוי הדעת הוא כתנאי קלוש וכן זבין ולא איצטרכו ליה זוזי וכן בכל דיני אסמכתא שדעתו של מתנה לבטל המעשה והדבר בטל מאילו אף בלא תנאי כפול וכן כל שמוכר על ידי אונס דבר כגון לקנות תבואה או לעלות לארץ ישראל אכן סהדי שאינו רוצה במכר אלא בהכרח וכל שמתנה על הדבר אף בלא תנאי כפול מתבטל המעשה וכן אתה למד מן המפורש על שאינו מפורש וגדולי המפרשים מוסיפין לומר בדיני תנאי שאין התנאי צריך לכל אלו שהזכרו אלא במעשה נעשה מיד כגון נתינת גט וקדושין שמעכשו הוא נותנם על תנאי ואין כח בתנאי לעקור מה שנעשה אלא בחזוקין אלו וזהו תנאי בני גד ובני ראובן שמאותה שעה הורידם להחזיק בארץ הגלעד ובזו לדעתם אף בממון כן שאם נתן מנה לחברו ואמר יהא שלך אם לא אעשה כך וכך אינו תנאי אלא אם כן בחזוקין אלו אבל כל שאומר הריני נותן לך מנה אם תעשה כך וכך ואין כונתו ליתן עד שיקיים התנאי אין צורך בזה לחזוק שבתנאי וכן נראה ממעשה שהזכר ביום טוב בענין הבו ארבע מאה זוזי לפלוניא ולינסוב ברתאי ולפי דרכך למדת שתנאי קודם למעשה לא נאמר אלא לענין הלשון ולא שיהא צריך לקיים התנאי קודם שיעשה המעשה שהרי משה רבינו עשה המעשה ר"ל נתינת הארץ קודם קיום התנאי אלא

שהענין הוא שיזכיר התנאי קודם הזכרת המעשה וכבר הזכרנו למעלה מה שכבר ביארנו במציעא שגדולי המחברים חדשו בענין תנאי קודם למעשה דברים שלא נראו לנו לענין פירוש מפני שהן דברים שלא הוצרכו ללמד מתורת תנאי כמו שביארנו שם וכבר ביארנו שם גם כן כל דיני התנאים בקצרה בכדי היכולת:
זהו ביאור המשנה ופסק שלה ובגמרא באה עליה סוגיא מבולבלת שאני רואה עצמי צריך להעריך בביאורה דרך קצרה ודברים שנכנסו תחתיה הן לביאור הסוגיא הן לדברים היוצאים ממנה לענין פסק אלו הן:

אין שליחות בחליצה

רמב"ם הלכות יבום וחליצה פרק ד

הלכה טז

חליצה בלילה, או שחלצה בפני שנים, או בפני שלשה ונמצא אחד מהן קרוב או פסול, או שהיה המנעל קשור למעלה מן הארכובה, או שהתיר הוא ושמטה היא, או שהתירה היא ושמטה הוא, או שנתכוונה היא ולא נתכוון הוא, או שנתכוון הוא ולא נתכוונה היא, וכן קטנה שחלצה לגדול, חליצתה פסולה. וכן אם חלצה בפני יחיד ואפילו בינו לבינה ובלילה הרי זו חליצה פסולה, אבל חרש שוטה וקטן שחלצו וכל החולץ למי שהיא פטורה מן החליצה ומן היבום אינה חליצה.

חידושי ר' חיים הלוי הלכות יבום וחליצה פרק ד

...ונראה מוכרח מזה, דחלוק דין גירושין וקידושין מדין חליצה ולשמה, דבגירושין וקידושין צריך דעת בעלים על עצם הגירושין והקידושין, ומשום דעיקר הקידושין וגירושין נעשה ע"י הבעלים, והם האוסרים והם המתירים, ועל כן צריך דעתם, ולא מהניא מה שאחרים מלמדין אותן, כיון דהם בעצמן לאו בני דעה נינהו, משא"כ בחליצה ולשמה, אין בהם דין דעת בעלים, ורק כוונה הוא דבעינן על עצם מעשה החליצה, והפטור ממילא בא מדין תורה, וזהו שהביאו התוס' דהיכא דאין צריך רק כוונה לחוד מהני מה שאחרים מורים אותם, וכמו דמהני לאשוויי לשמה, ושם ג"כ לא בעינן רק כוונה לחוד. ולפ"ז י"ל, דכיון דבחליצה לא בעינן כוונת בעלים רק על עצם מעשה החליצה, אבל דעת בעלים לא בעינן בהו, ומשום דהפטור בא ממילא ולא שהיבם פטורה, וא"כ הרי שוה לזנות דלא איברו סהדי אלא לשקרי, ולא לקיומי מלתא, ובאמת גם חליצה בלא עדים היא חליצה, ועל כן שפיר פסק הרמב"ם דחליצה בינו לבינה היא חליצה פסולה, כיון דדין עדים לא מעכב בחליצה, ורק משום חסרון ב"ד דבעינן גבי חליצה, דמשום זה היא חליצה פסולה. ויסוד לזה מהא דפסק הרמב"ם בפ"ו מה' גירושין הל"ט דלכן אין הקטנה עושה שליח לקבלה משם דשליח קבלה צריך עדים ואין מעידין על הקטן שאינו בן דעה גמורה, ולפ"ז הא קשה דאמאי מכשרי רבנן חליצה בקטן, ובחרש לכו"ע אי לאו משום טעמא דלאו בר קריאה הוא, והא כיון דחליצה בעיא עדים הא אין מעידין על הקטן, אלא ודאי כמו שכתבנו דדעת הרמב"ם היא דחליצה לא בעיא עדים רק לברורי מילתא ולא לקיומי מילתא, ובזה שפיר מעידין גם על הקטן, ועל כן שפיר צריכין לטעמא דלאו בר קריאה הוא. והנמוקי יוסף דס"ל דבעינן עדים בחליצה גם לקיומי מילתא, צ"ל דס"ל כהראב"ד דמעידין גם על הקטן, ועל כן לענין דין עדות שלו לא איכפת לן כלל מה שהוא חרש וקטן, כיון דמעידין גם על הקטן וחרש, ומשום הכא צריכין לטעמא דחרש לאו בר קריאה הוא, וכמו שנתבאר...

עיין עוד חידושי הגר"ח והגרי"ז על ש"ס סימן צג (יבמות דף קו עמוד א)

קובץ שעורים כתובות אות רנב

(רנב) [דף עד ע"א] שם בגמ' דלא אפשר לקיומי חליצה ע"י שליח. ובגמ' לא נתפרש הטעם אמאי לא מהניא שליחות בחליצה, מ"ש מגירושין, וכבר עמד בזה בשו"ת ר"ח אור זרוע סימן קכ"ח וז"ל "ושמא דבעינן חליצה דומיא דיבום או שמא דכתי' וחליצה נעלו מעל רגלו" וכן הוא ברא"ש פ' מצות חליצה סי' ט"ו, ואכתי לא נתבאר, דאין זה קרא יתירא למעוטי שליחות, ועיין תוס' יבמות ק"א ד"ה הן ולא שלוחן.

קובץ שעורים כתובות אות רנג

(רנג) [דף עד ע"א] עוד כתב שם כלל בדיני שליחות במצוות, דגבי הפרשת תרומה שייך שליחות, משום דהמצווה היא שתתקן העיסה, וכן גבי שחיטת קדשים שישחט הנשחט, וכן קדושין שתהא אשה מקודשת, וכן בגירושין וקביעת מזוזה ועשיית מעקה, אבל בתפילין וציצית ואכילת מצה וסוכה ולולב לא שייך שליחות, וביאור דבריו דישנן שני מיני מצוות: (א) היכא דעיקר המצוה היא תוצאות המעשה, ובזה שייך שליחות. (ב) היכא דהעשייה בעצמה היא גוף המצוה לא מהני שליחות, ולפי"ז גם בעבירה יש לחלק כן, דלא איצטרך קרא למעוטי דאין שליח לדבר עבירה אלא היכא דקפידת האיסור היא על תוצאות המעשה, כמו בצא והרוג את הנפש, בזה שייך שליחות אי לאו מיעוטא דקרא, אבל בעבירה שהמעשה בעצמה אסורה ולא תוצאות המעשה, לא שייך דין שליחות גם בלאו קרא.

קובץ הערות סימן עו

(ז) ונראה דיש שני מיני שליחות: (א) היכא דבלא השליחות אין המעשה כלום, כמו בשליח לגרש, דאין אדם מגרש אשת חבירו, או בשליח למכור, דאין אדם מוכר דבר שאינו שלו בלא שליחות. (ב) היכא דגוף המעשה א"צ שליחות, כגון בשליחות לדבר עבירה, דהשליחות היא לענין שתהא המעשה נחשבת על המשלח. ובאופן הראשון, דבלא שליחות לא חלה המעשה כלל, דדוקא הבעלים יש להן הכח לפעול חלות הדין ולא אחר, אלא דכשהוא עושה שליח, הוא מוסר כחו להשליח, וזה אינו

שייך אלא היכא שהאדם הוא הפועל את חלות הדין, אבל היכא שהדין חל מאליו ע"י המעשה, לא שייך לומר שימסור כחו להשליח, דגם הוא בעצמו אין לו כח להתיר או לאסור. ולדוגמא, בגירושין, שהבעל הוא המתיר, יוכל למסור כחו להשליח להתיר, אבל בחליצה, אם נאמר דהמעשה היא המתרת, א"כ אין להיבם כח להתיר, ולא יוכל למסור כח ההיתר להשליח, דמילתא דאיהו לא מצי וכו', והמעשה אינה מתרת אלא אם נעשית ע"י היבם והיבמה, ולזה לא מהני שליחות, לומר שהשליח הוא כיבם, וכמו דכהן לא מצי משוי שליח לזר לעבוד, שיהא ככהן, דזה הוי מידי דממילא, ומשו"ה לא מהני שליחות בחליצה, כיון דאין היבם המתיר. ומה"ט גופא לא מהני תנאי בחליצה, דלאו כל כמיניה להטיל תנאי בההיתר הנעשה ממילא ע"י המעשה, ולא מכחו. וא"כ גם שיוך, אינו מועיל מה"ט גופא. ותו ל"ק משחיטת קדשים, דגם שם השחיטה בעצמה מתרת ולא שייך תנאי. והא דמהני שליחות בשחיטת קדשים [קידושין מ"א ע"ב], צ"ל דלהכשר השחיטה לא בעינן שליחות, וגם בלא שליחות השחיטה כשרה - וכן משמע בפסחים (ע"א ע"ב) במשנה, תאמר בפסח שאין לו קצבה, עיין שם בפירש"י [ד"ה תאמר] (אלא שאין זה ברור, עיין ברשב"א ור"ן [נדרים ל"ו ע"א] גבי הא דפריך מכהנים שפיגלו) - ואין צריך להשליחות אלא שתהא המעשה נחשבת על המשלח, אבל אין השליחות להתיר כמו בשליחות דגירושין, ומשו"ה לא מהני בה תנאי, כמו בחליצה, דכיון דההיתר חל מאליו, לא שייך להטיל תנאי בחלות ההיתר:

קצות החושן סימן קפב

והנראה לענ"ד בזה כיון דשליח של אדם כמותו לא אמרינן אלא במידי דעשיה דאז הו"ל מעשה שלוחו כמותו, אבל במידי דליכא עשיה לא אמרינן שליח של אדם כמותו, וכמ"ש הרא"ש בפירושו לנדרים דף ע"ב (ע"ב ד"ה והא) בהא דעושה שליח להפר נדרי אשתו דפריך בגמרא והא לא שמיע ליה וכתב שם ז"ל, שמיעת האפוטרופוס אינה כשמיעת הבעל ואף על פי שעשאו שליח להפר, דבמידי דממילא לא שייך מינוי שליחות עכ"ל, ומש"ה בפסח וקידושין וגירושין הו"ל מעשה שליח כמותו וכאילו הוא בעצמו שחט הפסח, וכן בקידושין וגירושין כאילו הבעל עצמו נתן הקידושין או הגירושין, וכן למ"ד יש שליח לדבר עבירה דהוא במידי דמעשה ושייך מינוי שליחות, אבל בתפילין כשהשליח מניח התפילין הנחה זו שהיא עשיה חשוב כאילו המשלח עשה הנחה זו, אבל אכתי לא הניח התפילין על ראשו אלא על ראש שלוחו דאין גוף השליח כגוף המשלח כיון דבמידי דממילא לא שייך מינוי שליחות. ומש"ה בציצית ותפילין וסוכה נהי דהו"ל עשיית השליח כעשיית המשלח, כיון דגוף שלוחו לא הוי כגופו לא עשה המעשה בגופו אלא בגוף שלוחו, אבל בפסח וקידושין וגירושין, שחיטת הפסח ומעשה קידושין וגירושין דהו"ל כאילו עשה הוא, הרי נגמר המעשה, ודו"ק ותשכח דהכי הוא ברירא דהך מלתא:

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף פא עמוד ב - פב עמוד א

והאמר ר' זירא: כל הראוי לבילה - אין בילה מעכבת בו, ושאינו ראוי לבילה - בילה מעכבת בו! דעביד להו כר' יוסי בר חנינא, דאמר: בצרן ושגרן ביד שליח, ומת שליח בדרך - מביא ואינו קורא; מאי טעמא? דכתיב: ולקחת והבאת, עד שתהא לקיחה והבאה כאחד, והא ליכא. א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי: מכדי פסוקי נינהו, ליקרי! א"ל: משום דמחזי כשיקרא. רב משרשיא בריה דרב חיאי אמר: דלמא אתי לאפקועינהו מתרומה ומעשר.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף פא עמוד ב

אבל היכא דבצרן שליח והביאן לירושלים אז קורין הבעלים דשלוחו של אדם כמותו ויכול לקרות הנה הבאתי וגו' ומיהו שליח עצמו לא בר קרייה הוא כדתנן במס' בכורים שאין יכול לומר אשר נתת לי ה'

תוספות מסכת בבא בתרא דף פב עמוד א

עד שתהא לקיחה והבאה באחד - פ"ה דבצרן שליח והביאן לירושלם קורין בעלים דשלוחו של אדם כמותו ויכול לקרות הנה הבאתי וגו' ואין נראה שיקראו בעלים כדמשמע בירושלמי.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף י עמוד ב

אמר רבינא: היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה - היכא דשליח בר חיובא הוא, אבל בחצר דלאו בר חיובא הוא - מיחייב שולחו. - אלא מעתה, האומר לאשה ועבד צאו גנבו לי דלאו בני חיובא נינהו הכי נמי דמיחייב שולחן? - אמרת: אשה ועבד בני חיובא נינהו, והשתא מיהא לית להו לשלומי. דתנן: נתגרשה האשה, נשתחרר העבד - חייבין לשלם. רב סמא אמר: היכא אמרינן אין שליח לדבר עבירה - היכא דאי בעי עביד, ואי בעי לא עביד. אבל חצר, דבעל כרחיה מותיב בה - מיחייב שולחו. מאי בינייהו? - איכא בינייהו כהן דאמר ליה לישראל צא וקדש לי אשה גרושה. אי נמי, איש דאמר לה לאשה: אקפי לי קטן. להך לישנא דאמר כל היכא דאי בעי עביד, אי בעי לא עביד - לא מיחייב שולחו, הכא נמי אי בעי עביד אי בעי לא עביד - לא מיחייב שולחן. להך לישנא דאמר כל היכא דשליח לאו בר חיובא - מיחייב שולחו, הני נמי כיון דלאו בני חיובא נינהו - מיחייב שולחן.

תוספות מסכת בבא מציעא דף י עמוד ב

דאמר לישראל קדש לי אשה גרושה - וא"ת ואפי' אמר לכהן נמי וי"ל דכהן מקרי בר חיובא הואיל ואם מקדשה לעצמו חייב אבל ישראל אע"ג דעובר משום לפני עור לא תתן מכשול כשמקדשה לכהן כיון דאי מקדשה לעצמו לא מיחייב לא מקרי בר חיובא וא"ת מאי נ"מ בין למ"ד אי בעי עביד ובין למ"ד שליח בר חיובא לא לקי על הקדושין לרבא דאמר בעשרה יוחסין (קדושין דף עח). קידש אינו לוקה בעל לוקה וי"ל דכי בעל אח"כ לוקה אף על הקדושין כדמוכח בריש תמורה (דף ה. ושם) א"נ י"ל דאף לרבא נפקא מינה דאי יש שליחות חלין הקדושין ואי אין שליחות אין חלין הקדושין.